



بررسی عوامل مؤثر بر زینت و آراستگی محیط کار در سازمان‌های اسلامی با تکیه بر سیره اهل بیت (ع)

عبدالحمید امیری^۱

دریافت: ۱۴۰۱/۶/۱۲

پذیرش: ۱۴۰۱/۸/۱۷

چکیده

تحقیق پیش رو که به صورت توصیفی - تحلیلی انجام شده است، به بررسی آراستگی که یکی از عوامل مؤثر در بهره‌وری سازمان‌هاست با تکیه بر سیره اهل بیت (ع) مورد بررسی قرار گرفته است. آنچه در این تحقیق بررسی شده دو عامل تأثیرگذار بر آراستگی در محیط کار، با توجه به سیره حضرات معصومین (ع) است. نگارنده با توجه به سیره اهل بیت (ع) آراستگی در محیط‌های اجتماعی را مورد بررسی قرار داده است و به بیان مصادیق از سیره اهل بیت (ع) پرداخته است تا نقش آراستگی محیط کار، بر بهره‌وری را با توجه به دو عامل فردی و درون‌سازمانی بررسی نماید، در نتیجه آراستگی فردی موجب آراستگی محیط کار می‌شود و از سیره اهل بیت (ع) چنین به دست می‌آید که ایجاد همبستگی و اتحاد در میان کارکنان سازمان، رسیدن به مطلوب را آسان‌تر می‌کند.

واژگان کلیدی:

زینت و آراستگی، محیط کار، سازمان‌های اسلامی، سیره اهل بیت (ع).

همه ماهر روز به دنبال راه‌های مناسب برای استفاده بهینه از امکانات موجود هستیم تا بهترین استفاده را از آن ببریم. این ویژگی یکی از عوامل پیشرفت فردی و اجتماعی است که هر فرد و هر جامعه‌ای می‌کوشد تا بهره‌وری بیشتری را از امکانات موجود به دست آورد.

کایزن^۱ اصطلاح ژاپنی است که معنای بهبود است آن‌هم بهبود مستمر که از مدیران گرفته تا کارکنان را در برمی‌گیرد. این عملکرد مبتنی بر این اصل است که شیوه زندگی همه انسان‌ها باید همیشه رو به بهبود باشد. این اصطلاح ریشه در فرهنگ اسلامی دارد لذا امام صادق (ع) می‌فرماید: «مَنْ اَعْتَدَلَ يَوْمًا فَهُوَ مَغْبُونٌ» کسی که دو روز آن مساوی باشد زیان کرده است و مغبون است. کایزن همانند چتری موارد بسیاری را در برمی‌گیرد که یکی از آن‌ها S۵ است (مخفف پنج کلمه ژاپنی) مجموعه‌ای از استانداردها و فعالیت‌های است که در قالب نظام فرهنگی / مدیریتی بر ایجاد محیطی سامان‌یافته، مرتب، پاکیزه، زیبا، دلپذیر، خلاق و حفظ آن تأکید دارد (آقایی، ۱۳۹۲: ۱۴۲) آنچه مسلم است این است که تغییرات دائمی در جهت بهبود سازمان‌ها را که در محیط رقابت قرار دارند حفظ می‌کند و توان رقابتی آن‌ها را بالا می‌برد. در این تحقیق قرار نیست که درباره این اصطلاح بحث و بررسی شود بلکه هدف از این تحقیق بررسی عوامل آراستگی محیط کار در سازمان‌های است که با تکیه بر سیره اهل بیت عصمت و طهارت انجام خواهد گرفت.



عوامل زیادی در آراستگی محیط کار نقش دارد و در این تحقیق سعی می‌شود عوامل درون‌سازمانی و عوامل فردی مؤثر بر آراستگی محیط کار در سازمان‌های اسلامی مورد بررسی قرار گیرد. میل به آراستگی و جمال را خداوند در فطرت آدمی قرار داده است و اسلام به‌عنوان کامل‌ترین دین الهی به آن توجه ویژه دارد. خداوند متعال در قرآن کریم به آراستگی ظاهری آسمان‌ها و زمین اشاره کرده است از جمله: در سوره صافات می‌فرماید: «إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ» (صافات، آیه ۶) ما آسمان نزدیک (آسمان پائین) را به زینت ستارگان تزیین کرده‌ایم و در آیه دیگر چنین می‌فرماید: «إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْلُوهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا» (کهف آیه ۷) ما آنچه را روی زمین است زینت آن قرار دادیم تا آن‌ها را بیازمائیم کدام آنان بهتر عمل می‌کنند. آداب قرآن کریم این است که در بیان مطالب به جنبه هدایتی توجه دارد در این آیه شریفه به این نکته اشاره دارد که این زینت و زیبایی برای آزمایش مردم است تا روشن گردد که کدام یک از آن‌ها عمل نیک انجام می‌دهند. رسول اکرم (ص) می‌فرماید: «إِنَّ لِلدُّنْيَا أَتْبَاءَ وَ لِلْآخِرَةِ أَتْبَاءَ فَكُونُوا مِنْ أَتْبَاءِ الدُّنْيَا فَإِنَّ كُلَّ وَ لَدٍ يَتَّبِعُ بِأُمَّهِ وَ إِنَّ الدُّنْيَا قَدْ تَرَحَّلَتْ مُدْبِرَةً وَ الْآخِرَةُ قَدْ تَجَمَّلَتْ مُقْبِلَةً» برای دنیا فرزندان است و برای آخرت فرزندان پس از فرزندان آخرت باشید و از فرزندان دنیا نباشید زیرا هر فرزندی پیروی از مادر می‌کند و جز این نیست که دنیا پشت کرده و کوچ می‌کند و آخرت به نکویی روی نموده...

پژوهش‌های در موضوع این تحقیق انجام گرفته راجع به نظام آراستگی در سازمان‌ها و یا تحت عنوان اجرای S ۵ از جمله: آقایی تأثیر اجرای S ۵ را در



کارکنان کلانتری‌ها بررسی کرده است. احمدی نظام آراستگی محیط کار در دبیرستان‌های دخترانه شهر تهران بررسی کرده است. سلیمانی زیبایی و آراستگی را تحقیق کرده است. عارفی جو، نقش و جایگاه زینت و تجمل در سبک زندگی اسلامی را مورد تحقیق قرار داده است. رحیمی زینت و آراستگی از دیدگاه امام رضا (ع) را مورد بررسی قرار داده است.

اما زینت و آراستگی محیط کار با تکیه بر سیره اهل بیت (ع) مورد بحث قرار گرفته است لذا ضروری است که تحقیقی در این زمینه انجام شود تا دیدگاه‌های حضرات معصومین (ع) مورد پژوهش قرار گیرد.

روش تحقیق

این تحقیق به روش توصیفی تحلیلی انجام می‌شود. در تحقیقات توصیفی محقق به دنبال چگونگی بودن موضوع است و می‌خواهد بداند پدیده، متغیر، شیء یا مطلب چگونه است. به عبارت دیگر این تحقیق وضع موجود را بررسی می‌کند و به توصیف منظم و نظام‌دار وضعیت می‌پردازد و ویژگی‌ها و صفات آن را مطالعه و در صورت لزوم ارتباط بین متغیرها را بررسی می‌نماید (حافظ نیا، ۱۳۸۳: ۵۸). مطالعه مبتنی بر به‌کارگیری ابزار منطقی و رهیافت تحلیلی در دین‌پژوهی را «روی آورد تحلیلی» می‌خوانیم و آن را در برابر بررسی‌های تجربی، پسینی، تاریخی و... قرار می‌دهیم (قرا ملکی، ۱۳۸۷: ۲۵۱). این تحقیق از نگاه هدف بنیادی است یعنی هدف از آن کشف حقایق بیشتر است و از نظر ابزار گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای هست.

مفهوم شناسی

زینت

مصطفوی واژه «زین» را این گونه تعریف کرده است «الزین نقیض الشین» زین نقیض شین که می شود زیبایی زیرا شین به معنای زشتی است. در ادامه بیان می کند که «زین: أصل صحیح یدلّ علی حسن الشیء و تحسینہ» زین اصل صحیحی است که دلالت می کند بر نیکویی چیزی و زیبایی آن (مصطفوی ۱۳۶۰، ج ۴: ۳۷۴). قریشی زینت را سه گونه بیان کرده است به شرح ذیل: زینت سه گونه است: زینت باطنی مثل علم و اعتقادات خوب، زینت بدنی مثل نیرومندی و غیره، زینت خارجی مثل زیور و مال و غیره (قریشی، ۱۳۷۱، ج ۳: ۱۹۵).

لسان العرب زینت را این گونه معنا کرده «الزَّيْنُ: خِلافُ الشَّيْنِ» (ابن منظور، ۱۴۱۴، ج ۱۳: ۲۰۱) زینت خلاف زشتی است. زین آرایش، خوبی، تزیین آراسته شد (سیاح، بی تا ۲: ۲۱۳) زینت به معنای آرایش، آنچه با آن آرایش کنند (عمید، ۱۳۸۱، ۲: ۱۱۳۱). زینت آنچه درباره زیبا شدن چیزی به کار می رود، آنچه موجب زیبایی می شود (صدری افشار، همکاران، ۱۳۸۱: ۷۲۰). واژه مشابه زینت در عربی «تجمل» است که در روایات اسلامی به کار رفته است. «تجمل» خود را زینت داد و آراست «تجمیل» زینت دادن و آراستن و نیکویی کردن (سیاح، همان، ج ۱: ۲۰۸). تجمل آراسته شدن، زینت یافتن، خود را زینت دادن، خودآرایی (عمید، همان، ۱: ۵۴۲). تجمل اسم. آنچه برای افزودن بر شکوه یا زیبایی به کار می رود؛ پیرایه؛ زیب و زیور (صدری افشار، همان: ۳۴۸).

یکی دیگر از واژگان مشابه زینت «حلیه» است به معنای زیور و زینت از معدنیات یا از سنگ (سیاح، همان، ۱: ۲۹۱). حلیه زیور، زینت، پیرایه و نیز به معنی صورت ظاهر و هیئت انسان، چگونگی پیکر و رنگ چهره (عمید، همان، ۱: ۸۰۶). مصطفوی «حلی» را این‌گونه معنی کرده است ماده «حلی» با یاء حقیقت است در زینت ظاهری که هر چیزی با آن نیکو می‌شود (مصطفوی، ج ۲: ۲۷۵). حلیه زیور؛ پیرایه به حلیه طبع آراسته شد (صدری افشار، همکاران، همان: ۵۰۸).

آراستگی

آراستن، زینت دادن، زیور کردن... نظم و ترتیب دادن. آراسته، زینت داده‌شده، مرتب و منظم (عمید، همان، ج ۱: ۲۳). آراستگی: وضع یا کیفیت آراسته بودن سرووضعش حرف نداشت. آراسته: دارای آرایش سر و روی آراسته، دارای نظم یا ترتیبی خوشایند (خانه آراسته) (صدری افشار، همکاران: ۲۰).

سیره

سیره به معنای نوعی از رفتن، سنت و طریقه (فیروزآبادی، ۱۴۲۹ ق: ۶۵۸) سیره: سنت، رفتار، روش، مذهب، هیئت، شکل، سلوک، شیوه (جبران مسعود، ۱۳۸۹: ۹۹۲). سیره: شهرت، معروفیت، سرگذشت، تاریخ، زندگانی (سیاح، ۱۳۸۰: ۹۱۹). سیر: رفتن و رفتار (دهخدا، «مسیره و سیروره» در لغت: رفت روی زمین و سیر کرد (سیاح، همان، ج ۱: ۳۰۵). «سیره» در لغت از ماده «سیر» یعنی حرکت، رفتن، راه رفتن، «سیره» یعنی نوع راه رفتن. سیره بر وزن فعله



است و فعله (به کسر فاء) در زبان عربی دلالت می‌کند بر نوع... سیر یعنی رفتن، رفتار، ولی سیره یعنی نوع و سبک رفتار (مطهری، ۱۳۷۴: ۴۷).

سیره یعنی آن حالتی که انسان دارد، نوع خاص حرکت انسان،... سیره نوع حرکت است لذا اهل لغت در توضیح معنای آن گفته‌اند: «سیره» طریقه هیئت و حالت است و نیز آن را سنت، مذهب، روش، رفتار، راه و رسم، سلوک و طریقه معنا کرده‌اند (دل‌شاد تهرانی، ۱۳۸۸: ۲۶).

مبانی نظری

یکی از بزرگ‌ترین دغدغه‌های که مدیران کارخانه‌ها یا سرپرستان کارگاه‌ها دارد اوضاع ظاهری محیط کار است، به گونه‌ای که عدم نظم و ترتیب خللی به روند تولید وارد نیاورد. استاندارد یا راهکارهای روشی بود که بعد از جنگ جهانی دوم در ژاپن معرفی شد S ۵ مخفف ۵ واژه ژاپنی به شرح ذیل می‌باشد: پاک‌سازی، سازمان‌دهی، نظافت استانداردسازی، آموزش و نظم و انضباط. این استانداردها به منظور سروسامان دادن به اوضاع محل کار و بهبود بهره‌وری و کاهش اتلاف بوده و کاملاً عملی می‌باشند (حامدیان اصفهانی، ۱۳۹۶: ۱۹). S ۵ شیوه ژاپنی و به صورت یک رشته خاص با ادبیات مکتوب از سال ۱۹۸۵ مطرح گردید و در آغاز نیز نه در قالب S ۵ بلکه محدود به ۳S نخستین بوده است. نخستین متن در باب S ۵ در سال ۱۹۸۶ نگاشته شد. در اواخر دهه ۱۹۸۰ سوزوکی کتابی به نام «دیباچه‌ای بر رویکرد جامع ارتقای بهره‌وری و بهبودی عملی» را تألیف نمود که فصل هشتم از کتاب مذکور به S ۵ کاربردی اختصاص یافته بود؛ ولی مهم‌ترین متن در زمینه S ۵ تحت عنوان S ۵، پنج کلید برای نیل به محیطی برخوردار از



کیفیت فراگیر تألیف اوسادا^۱ در سال ۱۹۹۱ منتشر شد (آقایی، ۱۳۹۲: ۱۴۳). در این بخش مرور مختصری بر ادبیات حوزه S^۵ انجام خواهد شد.

تعریف S^۵

بر اساس تعریف سیستمی، S^۵ مجموعه‌ای از استانداردهای و فعالیت‌هایی است که در قالب یک نظام فرهنگی مدیریتی بر ایجاد محیط سامان‌یافته، مرتب، پاکیزه، زیبا، دلپذیر، خلاق و حفظ آن تأکید دارد (آقایی، همان: ۱۴۳). نظام آراستگی محیط کار یا همان S^۵ عبارت است؛ از سیستم فکری و عملیاتی که باهدف بهره‌وری، ارتقای کیفیت و جلوگیری از اتلاف منابع طراحی می‌شود و شامل پنج مفهوم کلیدی تشخیص و ساماندهی، نظم و ترتیب، پاکیزه‌سازی، استاندارد، انضباط و فرهنگ است (احمدی، همکاران، ۱۳۹۳: ۱۲۹) می‌توان S^۵ را این‌گونه تعریف کرد شروع یک زندگی ایمن، راحت و ثمربخش برای همه، در محیط کار.

ارکان S^۵

اولین S^۲ برداشتن و حذف موارد بلااستفاده (پاک‌سازی) (حامدیان اصفهانی، همان: ۳۵)؛

دومین S^۳ اقلام ضروری را بانظم خاصی که به آسانی در دسترس قرار گیرد، مرتب کند؛

سومین S^۱ همه‌چیز را تمیز و پاکیزه کنید (آقایی، همان: ۱۴۳)؛

۱. osada

۲. seiri

۳. seiton



چهارمین^۵ استانداردسازی در صورت تلاش و کوشش همگانی، محیط کار می تواند به صورت تمیز و مرتب نگه داشته شود. رمز موفقیت، به خاطر داشتن سه اصل است که به آن اصول (نه) می گوئیم ۱- ارقام بلا استفاده، نه؛ ۲- آشفستگی، نه؛ ۳- کثیفی، نه. (حامدیان اصفهانی، همان: ۱۱۸). استاندارهای ۵۵ قبلی را حفظ کنید؛

پنجمین^۵ افراد را برای پیروی از مقررات نگهداری خوب هدایت کنید (آقایی، همان: ۱۴۳).

زینت و آراستگی در سیره اهل بیت (ع)

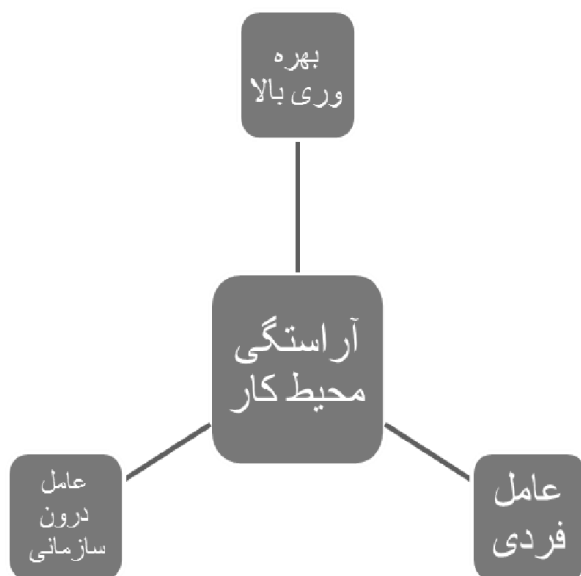
آراستگی را می توان به انواعی تقسیم کرد:

آراستگی روحی

آراستگی روحی، علم و دانش و اعتقادات نیکو (باورهای درست) باعث آراستگی روحی انسان می شود لذا است که امیرالمؤمنین (ع) در این زمینه چنین می فرماید: «العلم زین الأغنیاء و غنی الفقراء» (آمدی، ۱۴۱۰ ق: ۸۲) دانش زینت دهنده ثروتمندان و بی نیاز کننده فقرا است. آن حضرت در حدیث دیگر چنین می فرماید: «علیک بالحکمة فإنها الحلیة الفاخرة» (آمدی، همان: ۴۴۲) حکمت زیور است گران بها؛ و بر تو لازم است آن را به دست آوری. امام رضا (ع) در این زمینه می فرماید: «لَا تَخْلَعُ عَنِّي زِينَةَ الْإِيمَانِ» خدا زینت ایمان را از من بیرون نکن.

آراستگی گفتاری (تقوی)

امام کاظم (ع) در مورد آراستگی گفتاری چنین می فرماید: «أَوْصِيكَ وَنَفْسِي بِتَقْوَى اللَّهِ فَإِنَّهَا زِينَةُ الْكَلَامِ» (کلینی، ۱۴۰۷: ق: ۳۶۷) تو را (یحیی بن عبدالله بن حسن) و خودم را به تقوای الهی سفارش می کنم که آن زینت بخش کلام است. گفتار خوب زینت و آراستگی شخص را می رساند اما آراستگی گفتاری. یکی از انواع زینت و آراستگی گفتاری فصاحت در کلام است مخصوصاً برای مدیران، زیرا بیشتر کارها را با گفتگو حل می کند و در مذاکرات شرکت می کند لذا فصاحت در کلام برای آن ها ضروری است. رسول اکرم (ص) در این زمینه چنین می فرماید: «الْفَصَاحَةُ زِينَةُ الْكَلَامِ» (شعیری، بی تا: ۱۲۲) فصاحت زیبایی کلام و گفتار است. امام رضا (ع) می فرماید: «وَقُلِ اللَّهُمَّ زَيِّنِّي بِزِينَةِ أَهْلِ التَّقْوَى» (امام رضا (ع)، ۱۴۰۶: ۳۹۷) بگو خدایا مرا به زینت اهل تقوا زینت بده.



زینت و آراستگی رفتاری

وقتی رفتار فردی و رفتار درون‌سازمانی بر آراستگی محیط کار تأثیرگذار باشد و آراستگی در محیط کار تحقق پیدا کند بهره‌وری در سازمان افزایش پیدا می‌کند یعنی بین آراستگی و بهره‌وری رابطه مثبت برقرار است چنانچه در جدول ذیل آمده است.

امام صادق (ع) در این زمینه آراستگی رفتاری چنین می‌فرماید: «عَلَيْكَ بِالسَّخَاءِ وَحُسْنِ الْخُلُقِ فَإِنَّهُمَا يُزَيِّنَانِ الرَّجُلَ» (حر عاملی، ۱۴۰۹ ق: ۴۳۴) بر تو باد به سخاوت و اخلاق نیک به‌درستی که این دو انسان را زینت می‌دهند. نقل شده که گروهی از صوفیان بر امام رضا (ع) وارد شدند و گفتند امیرالمؤمنین درباره امری که خداوند بر عهده او گذاشته اندیشه کرد، دریافت که شما اهل بیت (ع) از همه مردم به امامت و پیشوایی امت سزاوارترید، سپس به اهل بیت (ع) نظر انداخت، دانست که تو از همه آنان شایسته‌تری، از این برو بر آن شد تا امر خلافت را به تو بار گرداند، اکنون امت به پیشوا و رهبری نیازمند است که جامه‌اش خشن و طعامش ساده باشد بر الاغ سوار شود و از بیمار عیادت کند. امام رضا (ع) که تکیه داده بود، در این هنگام راست نشست و فرمود: یوسف (ع) منصب پیامبری داشت، قبای ابریشمی با دکمه‌های زر می‌پوشید و در مجلس فرعونیان بر پستی‌های آنان تکیه می‌زد، وای بر شما جز این است که از امام، قسط و عدل خواسته شود؟ اگر سخن گوید راست گوید و اگر حکم کند، بر قاعده عدل و داد باشد و اگر وعده کند، انجام دهد؟ همانان خداوند لباس یا طعامی را حرام نفرموده است پس از این آیه «قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ



لِعِبَادِهِ» (اعراف آیه ۳۱) بگو چه کسی حرام کرده زینت‌های را که خداوند برای بندگان خود خارج کرده است (رحیمی، ۱۳۹۶: ۳۲).

امام هادی (ع) به نقل از پدرانش فرموده‌اند که امام صادق (ع) فرمودند: «إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْجَمَالَ وَالتَّجَمُّلَ وَ يَكْرَهُ الْبُؤْسَ وَ التَّبَاؤُسَ وَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ إِذَا أَنْعَمَ عَلَى عَبْدِهِ نِعْمَةً يُحِبُّ أَنْ يَرَى أَثَرَ نِعْمَتِهِ عَلَيْهِ قِيلَ وَ كَيْفَ ذَلِكَ قَالَ يُنْظَفُ ثَوْبُهُ وَ يُطَيَّبُ رِيحُهُ وَ يُحَسِّنُ دَارَهُ وَ يَكْنُسُ أَفْنِيَّتَهُ حَتَّىٰ إِنَّ السَّرَّاجَ قَبْلَ مَغِيبِ الشَّمْسِ يَنْفِي الْفَقْرَ وَ يَزِيدُ فِي الرِّزْقِ» (دیلمی، ۱۴۱۲ ق، ج ۱: ۱۹۵) خداوند به یقین زیبایی و آراستگی را دوست می‌دارد و بدحالی و بدبخت‌نمایی را (و خود را بدبخت و نادار و بیچاره و ضعیف نشان دادن) زشت می‌دارد، زیرا هنگامی که خداوند به بنده‌ای نعمتی داد دوست دارد اثر آن نعمت را در زندگی او ببیند. پرسیدند: این ظهور نعمت خدا در زندگی چگونه باید باشد فرمود: ۱- لباس‌های تمیز بپوشد؛ ۲- از عطر و بوهای خوش استفاده کند (خود را معطر و خوشبو سازد)؛ ۳- خانه‌اش را گچ کاری (سفیدکاری، رنگ‌آمیزی دکور بندی) کند؛ ۴- حیاط خانه و در خانه (و همه فضاها را مربوط به خانه را) جارو کند و تمیز نگاه دارد؛ ۵- حتی روشن کردن چراغ پیش از غروب آفتاب، فقر را از بین می‌برد و روزی را فراوان می‌کند.

این حدیث شریف را می‌توان در محیط کار هم پیاده نمود و اهمیت آراستگی در محیط کار را از آن استفاده نمود یعنی به نوعی بر آراستگی در محیط کار هم دلالت می‌کند و آن تمیزی و آراستگی محیط کار است به عبارت دیگر این حدیث بر نظم و انضباط محیط کار هم دلالت دارد زیرا محیط کار، خانه دوم به حساب



می‌آید. عامل فردی تأثیرگذار بر آراستگی محیط کار این است که فرد در رفتار خود منظم و آراسته باشد به آراستگی محیط اطراف خود اهمیت دهد. چنین فردی محیط کار خود را آراسته نگه می‌دارد. اگر همه کارکنان اعم از مدیر، سرپرست و عوامل اجرایی به این امر پایبند باشند می‌شود عامل درون‌سازمانی مؤثر بر آراستگی محیط کار.

رسول اکرم (ص) می‌فرماید: «اَكُنُّوْا اَفْنِيَّتِكُمْ وَ لَا تَشَبَّهُوْا بِالْيَهُودِ» (مجلسی، بی‌تا: ج ۷۳، ۱۷۶) جلو خانه‌هایتان را جارو کنید و خود را شبیه یهود نکنید. امام رضا (ع) می‌فرماید: «مِنْ اَخْلَاقِ الْاَنْبِيَاءِ التَّنْظُفُ وَ التَّطْيِبُ وَ حَلُّ الشَّعْرِ» (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵: ۵۶۷) از جمله اخلاق پیامبران، رعایت نظافت، استعمال عطر و اصلاح مو هست.

زینت و آراستگی همان‌طوری که در زندگی شخصی مفید است و باعث مودت و دوستی در جامعه می‌شود در محیط کار نیز اهمیت دارد و باعث بهره‌وری بیشتر می‌شود یعنی اگر سازمانی به دنبال سود بیشتر است و اگر سازمان خدماتی به دنبال رضایت مشتری است راهش این است که محیط کار آراسته و منظم داشته باشد اگر در محیط کار نظم برقرار نباشد و هر چیزی سر جای خود نباشد کارکنان دچار سردرگمی می‌شود و این امر بر کار آن‌ها و بهره‌وری از کار تأثیر منفی دارد زیرا نظام آراستگی محیط کار عبارت است؛ از یک سیستم فکری و عملیاتی که باهدف بهبود بهره‌وری، ارتقای کیفیت و جلوگیری از اتلاف منابع طراحی می‌شود و شامل پنج مفهوم کلیدی (تشخیص و ساماندهی، نظم و



ترتیب، پاکیزه سازی، استاندارد، انضباط و فرهنگ) است (احمدی، همکاران، ۱۳۹۳: ۱۲۹).

آراستگی و پیراستگی را که شامل نظم، پاکیزگی، زیبایی، ایمنی، بهداشت و انضباط است، در محیط کار اعمال کنید؛ زیرا این کار موجب بالا رفتن روحیه و در نتیجه افزایش بهره‌وری و کیفیت می‌شود (خنیفر، ۱۳۸۱: ۲۹). اصولاً سازمان را از پایه و اساس یک سری روابط عقلایی منظم بین افراد برای رسیدن به اهداف دانسته‌اند. لذا آراستگی و منظم بودن در آن باید از اولویت‌های مدیران هر سازمانی باشد.

در درون آراستگی نظم و انضباط نهفته است مفهوم نظم و انضباط در منابع اسلامی از اهمیت ویژه برخوردار است به طوری که مولا امیرالمؤمنین (ع) در وصیت خود به حسنین (ع) چنین می‌فرماید: «أَوْصِيكُمْما وَجَمِيعَ وَلَدِي، وَأَهْلِي، وَمَنْ بَلَغَهُ كِتَابِي بِتَقْوَى اللَّهِ، وَنَظْمِ أَمْرِكُمْ» (احمدی میانجی، ۱۴۲۶ ق، ج ۲: ۲۵۵) وصیت می‌کنم شمارا و همه بچه‌هایم و اهل بیتم و کسانی را که نامه من به آن‌ها می‌رسد به تقوای الهی و نظم در امور زندگی. از دیدگاه اسلام واژه «تقوا» اهمیت زیادی دارد و در منابع اسلامی هم در قرآن کریم و هم روایات بر آن تأکید فراوان شده است و حضرت علی (ع) در وصیت‌نامه خود، نظم در امور را در کنار تقوا قرار داده که این امر، اهمیت نظم در امور زندگی را می‌رساند و برخی بزرگان از بی‌نظمی تعبیر به مرگ تدریجی می‌کنند.

سرچشمه نظم و انضباط را باید در قوانین و مقررات گرفته‌شده از احکام الهی جستجو کرد. هرگاه قانون، اسلامی باشد، ساختارها با آموزه‌های دینی تعارض



نداشته باشد و شکل اسلامی رعایت شود می‌توان نظم و انضباط را در بین کارکنان دید (لطفی، ۱۳۹۲: ۱۵۰).

باید توجه داشت که بین نظم و انضباط تفاوت وجود دارد زیرا انضباط جنبه درونی دارد اما نظم جلوه بیرونی. در عین حال نظم اجتماعی بدون انضباط اجتماعی حاصل نمی‌شود. انضباط آن است که انسان در درون خود، خویشتر را ملزم به رعایت قوانین نماید و بپذیرد که باید خویشتر دار باشد... ولی نظم آن است که انسان را با دیگران، در حرکت جمعی، همسو کند و برای فعالیت گروهی آماده سازد (یوسف زاده، ۱۳۹۰: ۴۱).

کارکنانی که انضباط در درون آن‌ها نهادینه شده است در تعامل اجتماعی و در محیط کار به دنبال نظم است و این باعث آراستگی در محیط کار می‌شود که نتیجه آن استفاده بهینه از امکانات و بهره‌وری در سازمان است.

نظم، انضباط و آراستگی در همه امور زندگی، در سیره معصومین (ع) مخصوصاً سیره پیامبر اکرم (ص) جایگاه ویژه دارد. همه زندگی پیامبر منظم و منضبط بود، یعنی از آراستگی، موزونی، سازمان‌یافتگی و تربیتی الهی برخوردار بود. همان‌گونه که هستی منظم است، آن جلوه تام حق منظم بود (دلشاد تهرانی، ۱۳۸۸: ۲۲۳).

در روایتی آمده است که وقتی رسول خدا (ص) مردی را دید که موهای سرش ژولیده، لباسش کثیف و چرکین و سرووضعش پریشان و به هم ریخته بود، به او فرمود: بهره بردن از نعمت‌های الهی و نمایاندن نعمت جزء دین است (عارفی جو، بی تا: ۴۱).

وقتی رسول اکرم (ص) وارد مدینه شد اولین کاری که انجام داد ساخت مسجد بود تا به امور نظم بدهد. در آن مسجد ساده ستون‌های وجود داشت که هریک معرف یک امر خاص بود. «ستون تهجد»: جایگاه ویژه برای شب‌زنده‌داری و عبادت رسول خدا (ص). «ستون وفود»: جایگاهی ویژه برای ملاقات با هیئت‌های نمایندگی و... (دل‌شاد تهرانی، همان ۲۳۴) نشستن رسول اکرم (ص) کنار هر ستونی معنای خاصی داشت که مردم آن رامی فهمیدند بنابراین انجام کارهای بی‌ربط به آن حضرت مراجعه نمی‌کردند. اختصاص یافتن ستون‌ها برای کارهای مشخص، حاکی از نظمی است که با جدیت در روش اداره امور به‌وسیله پیامبر (ص) اعمال می‌شد (دل‌شاد تهرانی، ۱۳۸۵: ۱۴۰) این امر نشان‌دهنده نظم و آراستگی در مسجد است که محلی است برای عبادت و رسیدگی به امور مردم زیرا مسجد رسول اکرم فقط مکانی برای عبادت نبود بلکه تصمیمات بزرگ آن گرفته می‌شد. علاوه بر توجه آن حضرت به نظم و آراستگی را می‌توان از اقامه نماز جماعت کشف نمود زیرا آن حضرت صف‌های نماز را مانند تیره‌های کمان منظم می‌کرد لذا است که آن حضرت راجع به این مطلب چنین فرموده است:

«سَوُّوا بَيْنَ صُفُوفِكُمْ وَ حَاذُوا بَيْنَ مَنَاكِبِكُمْ لِيَأْتِيَ تَحْجُودَ عَلَيْكُمُ الشَّيْطَانُ» یعنی میان صف‌ها را پر کنید و دوش به‌دوش یکدیگر بایستید تا شیطان بر شما غلبه نکند. این کلام آن حضرت دال بر این نکته است که حضرت چه قدر به آراستگی توجه داشته زیرا صف‌های ازهم‌گسسته زینت آراستگی ندارد و دل‌چسب نیست. آن حضرت در حدیث دیگر، چنین می‌فرماید: «اسْتَوُّوا وَ لَا تَحْتَلِفُوا فَتَحْتَلِفَ قُلُوبُكُمْ» صف‌هایتان را منظم کنید و نامرتب نباشید که دل‌هایتان پراکنده



می‌شود. رسول اکرم (ص) برای جلوگیری از بی‌نظمی احتمالی در جامعه جدیدی که در مدینه به خاطر مهاجرت مسلمانان مکه به وجود آمده بود اولین نظام‌نامه را اعلان کرد.

نظامنامه رسول خدا (ص)

آن حضرت نظامنامه خود را با اسم «الله» شروع نموده و چنین فرمود: «بسم الله الرحمن الرحيم، هذا كتاب من محمد النبي (ص) بين المؤمنين و المسلمين من قریش و يثرب و من تبعهم فلحق بهم و جاهد معهم، إنهم أمتة واحدة من دون الناس» به نام خداوند بخشنده مهربان، این نامه‌ای است از محمد النبي (ص) میان مؤمنان و مسلمانان قریش و یثرب و کسانی که از ایشان پیروی کنند و به آنان پیوندند و همراهشان کارزار کنند. ایشان امتی واحدند و از امت‌های دیگر جدا هستند (دل‌شاد تهرانی، ۱۳۸۸: ۲۳۶).

برادری بین مهاجرین و انصار

یکی از راهکارهای رسول خدا (ص) برای هم‌دل کردن مهاجرین و انصار که در محیط متفاوت پرورش یافته بودند، از طرف دیگر، اوسیان و خزرجیان که جمعیت انصار را تشکیل می‌دادند باهم دشمنی ۱۲۰ ساله داشتند. مسلم است که با این اختلافات ادامه حیات دینی امکان نداشت لذا رسول اکرم (ص) از طرف خدا مأمور شد که مهاجرین و انصار را با یکدیگر برادر کند. روزی در یک انجمن عمومی، رو به هواداران خود کرد و فرمود: دوتادوتا با یکدیگر برادر شوید (سبحانی، ۱۳۷۱، ج ۱: ۴۵۹). از این عمل پیامبر اکرم (ص) چنین استفاده می‌شود که برای رسیدن به هدف باید همه افراد یک سازمان و یا محیط کار،

همدل باشند و همدلی باعث نظم و آراستگی شده و رسیدن به هدف را آسان‌تر می‌کند و این، همان عامل درون‌سازمانی است که بر آراستگی محیط کار اثرگذار است زیرا وقتی همه اعضای یک سازمان همدل باشند و برای رسیدن به یک هدف مشخص تلاش کنند سعی می‌کنند موانع پیشرفت را از سر راه خود بردارند و بی‌نظمی در محیط کار یکی از موانع رسیدن به هدف زیرا بهره‌وری را پایین می‌آورد. نگاه اجمالی به صحنه جنگ احد که ابتدا به پیروزی مسلمانان منجر شد اما بعد از اینکه آرایش لشکر اسلام بهم خورد شکست خوردند، تأثیر مسئله آراستگی و نظم را روشن می‌کند. آرایش لشکر اسلام به شرح ذیل بود:

۱- استقرار در منابع آبی؛ ۲- تأسیس اتاق فرماندهی (عریش) در بلندترین نقطه؛ ۳- ایجاد گروه پیک شترسوار؛ ۴- تقسیم لشکر به سه گردان منظم اوس و خزرج، مهاجر و نیز واحد پیش‌قراول و محافظان مخصوص پست فرماندهی (فراستی، ۱۳۸۹: ۱۷۱) تازمانی که این نظم در لشکر اسلام برقرار بود و آن پنجاه نفری که رسول اکرم (ص) برای حفاظت از دره گذاشته بود در جای خود مستقر بودند لشکر اسلام پیروز شده اما همین که آراستگی نظامی را بهم زدند، دشمن شکست خورده از فرصت استفاده کرد و لشکر پیروز را شکست داد زیرا نظم و انضباط این لشکر بهم خورده بود. جهت‌گیری‌های مختلف در قوا موجب برهم خوردن نظم و تعادل و اعتدال می‌شود. ناهماهنگی، پراکندگی و رویارویی قوا سبب ناتوانی، سستی و رکود می‌شود (دل‌شاد تهرانی، همان: ۲۳۷)

. ابن اسحاق در داستان فتح مکه آورده است که زیر بر جناح چپ لشکر، خالد بر جناح راست، سعد بن عباد با جمعی از کدی و ابو عبیده جراح با صف



(پیدادگان) و پیشکاران پیغمبر (ص) پیشاپیش حضرت حرکت می‌کرد و حضرت در بالای مکه نزول فرمود و قبه‌اش را همان‌جا افراشتند (کتانی، ۱۳۸۴: ۱۵۸) آنچه بیان شد نوعی از آراستگی نظامی است که پیامبر اکرم (ص) آن را اجرا می‌کرد. در جنگ احزاب در نقشه خندق هشت دهانه و گذرگاه پیش‌بینی شده بود، رسول اکرم (ص) بخشی از سپاه خود را در هشت گردان سازمان‌دهی کرد و برای هر گردان، دو فرمانده، یکی از انصار و دیگری از مهاجرین، انتخاب کرد. بر این اساس، هشت گردان همراه شانزده فرمانده بر هشت گذرگاه منصوب کرد و حفاظت و حراست هر منطقه را به آن نیروها سپرد... مقرر فرماندهی آن حضرت نیز مسجد فتح بود که در دماغه کوه سلع در بلندی کوه قرارگرفته بود. آن گرامی بخش مهم سپاه را نزدیک مقرر فرماندهی مستقر نمود و به آرایش نظامی پرداخت؛ و نیز بخش مهم دیگر سپاه را برای رزم آماده کرده و در دامنه کوه سلع، مشرف به وادی عقیق قرارداد (فراتی، همان: ۱۸۴).

چنانچه ملاحظه می‌شود رسول اکرم (ص) در مسائل نظامی هم‌دست به آرایش و آراستگی سپاه خود می‌زد و بانظم و ترتیب خاص آن‌ها را آرایش می‌کرد و این، اهمیت آراستگی نظم را برای رسیدن به اهداف می‌رساند.

مدیریت رسول خدا (ص) مدیریتی منضبط و جدی بود هیچ سازمان و جامعه‌ای بدون انضباط و جدیت به مقصد خود نمی‌رسد. مراد از انضباط و جدیت؛ سامان‌پذیری، آراستگی، نظم و ترتیب و سعی و کوشش در کارها و پرهیز از هرگونه سستی و بی‌سامانی در امور است (دل‌شاد تهرانی، ۱۳۸۵: ۱۳۷).



لذاست که امیرالمؤمنین (ع) می فرماید: «الأُمور المنتظمة يفسدها الخُلاف» (تمیمی آمدی، همان: ۶۳) کارهای منظم و منضبط به واسطه مخالفت و خلاف کاری تباه می شود.

لوازم آراستگی و انضباط سازمانی

۱- مداومت

هر کاری شروع آن آسان است اما ادامه دادن و به انتها رساندن آن مشکل است در سازمان‌ها هم ممکن است آراستگی و انضباط به خوبی برنامه‌ریزی و شروع گردد اما در مسیر راه سستی به وجود آید؛ بنابراین مدیران سازمان‌ها باید به این نکته توجه نمایند زیرا اگر آراستگی در محیط کار به صورت یک فرهنگ درنیاید و در مسیر راه رها شود به نتیجه دلخواه نخواهد رسید. لذاست که رسول اکرم (ص) می فرماید: «إِنَّ أَحَبَّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَدْوَمُهَا وَإِنْ قَلَّ» بی‌گمان محبوب‌ترین کارها نزد خدا پیداترین آن‌هاست هرچند که اندک باشد؛

۲- دوری کردن از آرزوها

آرزوهای دورودراز و خیال‌بافی انسان را از کارهای مهم بازمی‌دارد لذاست که رسول اکرم (ص) از این صفت بد بر امت خود می‌ترسید و فرمود: «إِنَّ أَخْوَفَ مَا أَخَافُ عَلَى أُمَّتِي الْهُوَى وَ طُولُ الْأَمَلِ» (ابن بابویه، ۱۳۶۲، ج ۱: ۵۱) بیشترین چیزی که از آن بر امتم می‌ترسم هوای نفس و آرزوهای دراز است. امیرالمؤمنین (ع) در این زمینه چنین می‌فرماید: «الأمانی تعمي أعین الأبصار... و من أطل الأمل أساء العمل» آرزوها چشم را کور می‌کند و هرکه آرزو را دراز کند کار بدانجام خواهد داد؛

۳- پرهیز از تبلی

سستی تبلی بزرگ‌ترین آفت برای هر کاری مخصوصاً آراستگی است چه آراستگی فردی چه آراستگی در محیط کار. شلوغی روی میز یک کارمند نشانه تبلی اوست. اگر تمام کارکنان در محیط کار با جدیت کار کنند و از تبلی دوری کنند می‌توانند محیط کار آراسته و منظم داشته باشند. آنچه یک مدیریت توانا را ممتاز می‌سازد، شور و نشاطی است که در تمام مجموعه تحت اداره جریان دارد و افراد منضبط و جدی می‌سازد (دل‌شاد تهرانی، همان: ۱۴۶). به همین جهت است که رسول اکرم (ص) از تبلی به خدا پناه می‌برد و می‌فرماید: «اللَّهُمَّ! إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ» (جمعی از علماء، ۱۳۸۱: ۲۷۳) پروردگارا از سستی و تبلی به تو پناه می‌برم. آدم‌های تنبل محیط کار شلوغ و نامرتب دارد و این امر بهره‌وری کار را پایین می‌آورد و مانع از رسیدن یک مجموعه به اهداف آن می‌شود. حضرت علی (ع) در جای دیگر چنین می‌فرماید: «أَفَةُ النُّجْحِ الْكَسَلُ» (لیثی واسطی، ۱۳۷۶: ۱۸۱). آفت رستگاری کسالت است؛

۴- پرهیز از کارهای ناسنجیده

مدیرانی که به دنبال آراستگی در محیط است و می‌خواهد کارکنان منظم داشته و محیط کار آن‌ها مطلوب باشد باید از کارهای ناپخته به شدت دوری نماید زیرا کارهای ناپخته و ناسنجیده نظم و انضباط محیط کار را بهم می‌زند. یکی از کارهای ناسنجیده این است که کارکنان را به کاری وادار کنید که توان آن را ندارند. این امر موجب بروز مشکلاتی می‌شود که از جمله آن مشکلات، بی‌نظمی در محیط کار است لذا امام صادق (ع) می‌فرماید: «لَا يَنْبَغِي لِلْمُؤْمِنِ



أَنْ يُذِلَّ نَفْسَهُ، قِيلَ: وَكَيْفَ يُذِلُّ نَفْسَهُ؟ قَالَ: يَتَعَرَّضُ لِمَا لَا يُطِيقُ» (حر عاملی، ۱۴۱۴ ق، ج ۵: ۱۷۸) مؤمن نباید خود را خوار کند عرض کردند چگونه خود را خوار می کند؟ فرمود: به سراغ انجام کاری می رود که توان آن را ندارد؛

۵- انجام دادن به موقع کارها

از لوازم آراستگی در محیط کار این است کار، به موقع انجام شود زیرا تأخیر در انجام کار باعث می شود فرصت ها از دست برود کارکنان باید بدانند که چه وقت محیط کار خود را منظم کند و همه وسایل را سر جای خود قرارداد زیرا رسول اکرم (ص) می فرماید: «الأمور مرهونة باوقاتها» (حکیمی، همان، ج ۱: ۵۶۲) کارها درگرو وقت خود است. امیرالمؤمنین (ع) در نامه ۵۳ چنین می فرماید: «إِيَّاكَ وَالْعَجَلَةَ بِالْأُمُورِ قَبْلَ أَوَانِهَا وَالتَّسَاقُطَ فِيهَا عِنْدَ زَمَانِهَا وَاللَّجَاجَةَ فِيهَا إِذَا تَنَكَّرَتْ وَالْوَهْنَ فِيهَا إِذَا أَوْضَحَتْ فَضَعَّ كُلُّ أَمْرٍ مَوْضِعَهُ وَأَوْقَعَ كُلَّ عَمَلٍ مَوْقِعَهُ» از شتاب زدگی در کارهای که وقت آن نرسیده پرهیز کن و از اهمال در کارهای که انجام دادن آن ها رسید؛ و از لجاجت کردن در اموری که مبهم است؛ و از سستی در انجام کارها آن وقت که راه آن روشن شده است. پس هر امری را در جای خویش قرار بده و هر کاری را به موقع انجام بده. همچنین آن حضرت در بخش دیگر، از نامه ۵۳ می فرماید: «وَأَمُضِ لِكُلِّ يَوْمٍ عَمَلَهُ، فَإِنَّ لِكُلِّ يَوْمٍ مَا فِيهِ» کار هرروز را در همان روز انجام بده، زیرا هرروز کاری مخصوص به خود دارد.

نتیجه

خداوند زیبا است و زیبایی را دوست دارد و انسان مؤمن که خلیفه خدا درروی زمین است یکی از گرایش های او گرایش به زینت و آراستگی است که در منابع



اسلامی با واژه‌های چون «تجمل»، «جمال» و «حلیه» بیان شده است. نتیجه که از این تحقیق به دست آمد این است که در سیره اهل بیت (ع) زینت و آراستگی در همه امور از آراستگی روحی گرفته تا آراستگی ظاهری و از آراستگی فردی تا آراستگی سازمانی و محیط‌های اجتماعی از جمله محیط‌های که برای انجام فعالیت سازمانی در نظر گرفته شده مانند ادارات و کارخانه‌ها از اهمیت خاصی برخوردار است. در این تحقیق دو عامل از عوامل مؤثر بر آراستگی در محیط کار با توجه سیره اهل بیت (ع) مورد بررسی قرار گرفته است: که عبارت است از عامل فردی یعنی رفتار فردی کارنان و عامل درون سازمانی که مربوط به رفتار جمعی کارکنان می‌شود. وقتی با توجه عوامل فردی و درون سازمانی آراستگی در محیط کار تحقق پیدا کند نتیجه آن بهره‌وری بالا و رسیدن به اهداف از پیش تعیین شده است. در درون آراستگی در محیط کار نظم و انضباط نهفته است که در سیره اهل بیت (ع) مخصوصاً سیره نبی مکرم اسلام از اهمیت خاصی برخوردار است به نحوی که سراسر زندگی پیامبر اکرم (ص) از زندگی فردی گرفته تا رفتارهای اجتماعی و جنگ‌ها می‌توان نظم و آراستگی را مشاهده نمود. آن حضرت برای آراستگی سازمانی به عوامل درونی توجه ویژه داشت به این نحو که از ابتدا سعی کرد که اتحاد و همدلی را میان پیروان خود ایجاد نماید آن حضرت حتی نسبت به آراستگی صفوف نماز جماعت حساس بودند و دستور به نظم و مرتب بودن صفوف می‌دادند. آراستگی در محیط کار لوازمی دارد که مدیران سازمانی باید به آن توجه نمایند مانند مداومت بر آراستگی، پرهیز از تنبلی و پرهیز از کارهای ناسنجیده و انجام هر کاری در موقع آن.



منابع

- ۱- قرآن
- ۲- نهج البلاغه
- ۳- ابن بابویه، علی بن محمد، «۱۳۶۲»، الخصال، ج ۲، جامعه مدرسین قم.
- ۴- «۱۳۱۴ ق»، من لایحضره الفقیه جلد چهارم، قم، دفتر انتشارات اسلامی واسطه به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- ۵- ابن جمهور، محمد بن زین الدین، «۱۴۰۵ ق»، عوالی اللثالی العزیزیه فی الاحادیث الدینیہ، ج ۱، قم، دار سید الشهداء للنشر.
- ۶- ابن منظور، محمد بن مکرم، «۱۴۱۴ ق»، لسان العرب، ج ۱۳، بیروت، دار صادر.
- ۷- احمدی میانجی، علی، «۱۴۲۶ ق»، مکاتیب الاثمه (ع)، ج ۲، قم، دار الحدیث.
- ۸- احمدی، مرضیه، همکاران، بهار و تابستان «۱۳۹۳» «نقش شیوه‌های فرهنگ‌سازی در استقرار بهینه نظام آراستگی محیط کار (۵۵) در دبیرستان‌های دخترانه شهر تهران» مدیریت و برنامه‌ریزی در نظام آموزشی، شماره ۱۲، صص ۱۲۸-۱۴۵
- ۹- آقایی، میلاد، آقایی، اصغر، بهار و تابستان «۱۳۹۲»، «بررسی تأثیر اجرای ۵۵ بر کار آیی و اثربخشی کارکنان کلانتری‌ها» پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران، شماره ۵ ص ۱۴۱-۱۵۲
- ۱۰- تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، «۱۴۱۰ ق»، غررالحکم و درر الکم، قم، دار الکتب الاسلامی.
- ۱۱- جبران، مسعود، «۱۳۸۹»، فرهنگ الفبای الرائد، ج ۱، (ترجمه رضا انزابی نژاد)، چاپ ششم، آستان قدس رضوی.
- ۱۲- حافظ نیا، محمدرضا، «۱۳۸۳»، مقدمه بر روش تحقیق در علوم انسانی (سمت)، چاپ دهم.
- ۱۳- حداد عادل، غلامعلی، «۱۳۸۰»، دانشنامه جهان اسلام، ج ۶، تهران، بنیاد دائرة المعارف اسلامی.
- ۱۴- حر عاملی، محمدحسن، «۱۴۰۹ ق»، وسائل الشیعه ج ۱۱، قم، مؤسسه آل البيت.
- ۱۵- «۱۴۱۴ ق»، هدایة الامة الی احکام الاثمه (ع) ج ۵، مشهد، آستانه الرضویه المقدسه، مجمع البحوث الاسلامیه.
- ۱۶- حکیمی، محمدرضا، همکاران، الحیاء، (ترجمه احمد آرام) ج ۱، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی بی تا.
- ۱۷- خنیفر، حسین، «۱۳۸۱»، اصول مدیریت و وظایف مدیران، مؤسسه فرهنگی دانش و اندیشه معاصر.
- ۱۸- دل شاد تهرانی، مصطفی، «۱۳۸۵»، خلاصه سیره نبوی (منطق عملی) دفتر سوم سیره مدیریتی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- ۱۹- «۱۳۸۸»، خلاصه سیره نبوی (منطق عملی) دفتر اول، سیره فردی، تهران، انتشارات دریا.
- ۲۰- دیلمی، «۱۴۱۲ ق»، حسن بن محبوب ارشاد القلوب الی الثواب، قم، ناشر الشریف الرضی.
- ۲۱- رحیمی، مرتضی، «۱۳۹۶»، «زینت و آراستگی از دیدگاه امام رضا (ع)» پژوهش‌های اجتماعی اسلامی، شماره ۱۱۵، صص ۲۵-۴۸



- ۲۲- سبحانی، جعفر، «۱۳۷۱»، فروغ ابدیت، ج ۲، دفتر تبلیغات اسلامی قم.
- ۲۳- سیاح، احمد، «۱۳۸۰»، فرهنگ بزرگ جامع نوین (ترجمه المنجد) ج ۱، تهران، چاپ سوم، انتشارات اسلام.
- ۲۴-، فرهنگ جامع عربی فارسی، ج ۲، تهران، بازار بین‌الحرمین، کتاب‌فروشی اسلام، بی‌تا.
- ۲۵- شعیری، محمد بن محمد، جامع الاخبار، مطبعه الحیدریه، نجف، بی‌تا.
- ۲۶- صدری افشار، غلامحسین، حکیمی، نسرین، حکیمی، نسترن، «۱۳۸۱»، فرهنگ فارسی معاصر، چاپ سوم، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- ۲۷- عده از علماء، «۱۳۸۱»، اصول ستنه عشر، قم، مؤسسه دار الحدیث الثقافیه.
- ۲۸- علم الهدی، علی بن حسین، «۱۳۹۹ م»، امالی المرتضی، قاهره، دارالفکر العربی.
- ۲۹- عمید، حسن، «۱۳۸۱»، فرهنگ فارسی عمید، ج ۲، تهران، مؤسسه انتشارات امیرکبیر
- ۳۰- غضنفری، علی، خوش دونی فراهانی، لاله، بهار و تابستان، «۱۳۸۹»، «فرهنگ آراستگی در قرآن و روایات با تأکید بر واژه «جمل»»، دو فصل‌نامه «پژوهش‌های نوین در آموزه‌های قرآن و سنت»، سال دوم شماره ۳، صص ۱۲۰-۱۴۲.
- ۳۱- فراتی، عبدالوهاب، «۱۳۸۹»، درس‌نامه سیره سیاسی نبوی (مبانی، حکومت و رفتار سیاسی) پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
- ۳۲- فیروزآبادی، مجدالدین محمد بن یعقوب، «۱۴۲۹ ق ۲۰۰۸ م»، معجم القا موس المحيط، دار المعرفة للطباعة و النشر و التوضیح الطبعة الثانية.
- ۳۳- قرا ملکی، احد فرامرزی، «۱۳۷۸»، روش‌شناسی مطالعات دینی، چاپ چهارم، انتشارات نشر دانشگاه علوم اسلامی رضوی.
- ۳۴- قریشی، سید علی‌اکبر، «۱۳۷۱»، قاموس قرآن، ج ۳، تهران، دار الکتب الاسلامیه.
- ۳۵- کتانی، عبدالحی، «۱۳۸۴»، نظام اداری مسلمانان صدر اسلام، (مترجم علیرضا ذکاوتی قراگزلو)، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و (سمت).
- ۳۶- کلینی، محمد بن یعقوب، «۱۴۰۷ ق»، الکافی، ج ۱، تهران، دار الکتب الاسلامیه.
- ۳۷- لطفی، میثم، «۱۳۹۲»، مبانی و اصول نظم و انضباط در سازمان، دانشگاه امام صادق (ع).
- ۳۸- لیثی واسطی، علی بن محمد، «۱۳۷۶»، عیون الحکم و المواعظ، قم، دار الحدیث.
- ۳۹- «۱۴۰۶ ق»، امام رضا (ع) الفقه المنسوب الی الامام الرضا، مشهد، مؤسسه آل‌البیت (ع).
- ۴۰- مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی، بحارالانوار ج ۷۳، بیروت لبنان، داراحیاء التراث العربی، بی‌تا.
- ۴۱- مصطفوی، حسن، «۱۳۶۰»، التحقیقات فی کلمات القرآن الکریم، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
- ۴۲- نوری، حسین بن محمدتقی، «۱۴۰۸ ق»، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ج ۶، قم، مؤسسه آل‌البیت (ع).
- ۴۳- هیرانو، هیروکی، «۱۳۹۶»، به‌کارگیری (S) در محیط کار، (ترجمه: سعید حامدیان اصفهانی)، بی‌جا.



۴۴- یوسف زاده، حسن، «۱۳۹۰»، اسلام و نظم و انضباط اجتماعی، تهران، پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات.

دوفصلنامه تخصصی معارف اسلامی و مدیریت/ سال هشتم/ شماره پانزدهم/ بهار و تابستان ۱۴۰۱